

Anna J. Parzonko, Anna Sieczko

Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ANALIZA DZIAŁALNOŚCI UPOWSZECHNIENIOWEJ MAZOWIECKIEGO OŚRODKA DORADZTWA ROLNICZEGO W ZAKRESIE EKOLOGII I OCHRONY ŚRODOWISKA

*ANALYSIS OF DISSEMINATION OF ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL
PROTECTION CONDUCTED BY MAZOVIAN AGRICULTURAL ADVISORY CENTRE*

Słowa kluczowe: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie (MODR), ekologia, ochrona środowiska

Key words: Mazovian Agricultural Advisory Centre (MODR) in Warsaw, ecology, environmental protection

Abstrakt. Celem opracowania była analiza działalności państwowych jednostek doradztwa rolniczego w zakresie upowszechniania problematyki ekologii i ochrony środowiska wśród ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Wykorzystano w tym celu informacje uzyskane z Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie przy pomocy wywiadu przeprowadzonego wśród pracowników MODR oraz analizy dokumentów, takich jak materiały sprawozdawcze za lata 2005-2011. Rozwój rolnictwa ekologicznego następował przez współpracę z właścicielami gospodarstw ekologicznych, doradztwo i szkolenia skierowane zarówno do rolników zainteresowanych przedstawieniem produkcji, jak również przedstawiających produkcję oraz posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego. Wiele uwagi doradcy poświęcali zadaniom wynikającym z realizacji programów rolnośrodowiskowych. Działania z zakresu edukacji ekologicznej adresowane były do całej społeczności wiejskiej: rolników, uczniów szkół rolniczych, mieszkańców wsi. W obszarze ochrony środowiska MODR w Warszawie realizował główne dwa działania: ograniczenie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego i energetyka odnawialna.

Wstęp

XXI wiek rozpoczął się w atmosferze troski o środowisko przyrodnicze. Intensywny rozwój gospodarczy charakterystyczny dla ubiegłego wieku (w tym intensyfikacja produkcji rolniczej), odbywający się kosztem środowiska naturalnego, doprowadził do zachwiania równowagi pomiędzy gospodarką, środowiskiem przyrodniczym a człowiekiem. Wykreowana na przełomie wieków koncepcja zrównoważonego (trwałego) rozwoju wymusza na krajach, organizacjach międzynarodowych i różnych instytucjach podejmowanie działań ukierunkowanych na zwiększanie świadomości ekologicznej społeczeństw i ochronę środowiska przyrodniczego.

Świadomość ekologiczna to zrozumienie zależności ludzi od pozostałej części przyrody i świadomość wpływu, jaki działalność człowieka wywiera na otaczające środowisko. Świadomość oznacza nie tylko odpowiedni poziom wiedzy, ale również takie jej racjonalne i emocjonalne przyswojenie, które powoduje podejmowanie odpowiednich działań. Do uświadomienia zależności: człowiek – środowisko przyrodnicze i jej znaczenia dla przetrwania człowieka niezbędne są wiedza (badania naukowe, edukacja ekologiczna) oraz dostęp do informacji (możliwość uzyskania wiarygodnych informacji o stanie środowiska i zagrożeniach) [Kobyłko 2007]. Wpływ na kształtowanie świadomości ekologicznej ludzi mogą mieć różne instytucje i organizacje społeczne, szkoły, liderzy społeczności lokalnych, media lub kościół, które propagując wiedzę na temat ekologii tworzyć mogą tzw. ruch ekologiczny. Działania rządu i instytucji publicznych, akcje organizacji ekologicznych odnotowywane są przez środki masowego przekazu, które poruszając tematy ekologiczne, przyczyniają się do dalszego propagowania tej problematyki. W działania te wpisują się także państwowe jednostki doradztwa rolniczego, które w ramach swej działalności o charakterze upowszechnieniowym intensywnie już od wielu lat propagują wiedzę

z zakresu ekologii i ochrony środowiska i wspomagają ludność w podejmowaniu działań w tym zakresie. Warunki funkcjonowania, poziom rozwoju gospodarczego, społecznego i ekonomicznego wymuszają dostosowywanie sposobów działania przez pracowników doradztwa, tak aby skuteczność ich oddziaływań była jak najwyższa. Działalność doradcza jest działalnością o charakterze edukacyjnym, upowszechnieniowo-wdrożeniowym i informacyjnym.

Współczesne doradztwo ma do dyspozycji szeroki wachlarz zarówno form, jak i metod oddziaływania w procesie poradnictwa rolniczego. Jedną z zasad skutecznego upowszechniania wiedzy i postępu w rolnictwie jest zasada łączenia różnych form, metod i środków w celu skutecznego oddziaływania doradców na rolników. Na uwagę zasługują oddziaływania edukacyjne realizowane głównie w formie szkoleń i kursów. Natomiast do najczęściej wykorzystywanych w praktyce doradczej metod należą: współpraca z gospodarstwem przykładowym, pokazy, targi, wystawy, demonstracje rolnicze i wyjazdy studyjne [Parzonko 2008].

Celem opracowania było dokonanie analizy działalności państwowych jednostek doradztwa rolniczego w zakresie upowszechniania problematyki ekologii i ochrony środowiska wśród ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Wykorzystano informacje uzyskane z Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie (MODR) za pomocą techniki wywiadu przeprowadzonego wśród pracowników MODR oraz analizy dokumentów, takich jak materiały sprawozdawcze za lata 2005-2011.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju w rolnictwie

Ponieważ podstawowym czynnikiem produkcji wykorzystywanym w działalności rolniczej jest ziemia, pomiędzy rolnictwem a środowiskiem istnieje wiele współzależności, z czego wynikają określone konsekwencje środowiskowe. Analizując je w szerszym kontekście uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, można wymienić jeden z celów jakie stawiane były przed rolnictwem w II połowie XX wieku – konieczność zapewnienia samowystarczalności i bezpieczeństwa żywnościowego, którego realizacja wymagała koncentrowania się głównie na promowaniu postępu technicznego, optymalnym wykorzystaniu czynników produkcji oraz zapewnieniu żywności o odpowiednio niskich cenach (wyrazem podjęcia działań w tym zakresie było m.in. wprowadzenie przez Europejską Wspólnotę gospodarczą wspólnej polityki rolnej – WPR). Wysoki poziom intensywności gospodarowania w rolnictwie wpłynął niekorzystnie na środowisko, doprowadzając do degradacji jego zasobów (gleby, powietrza, wody) oraz zmniejszenia bioróżnorodności.

Zachowanie zasobów naturalnych ma w rolnictwie szczególne znaczenie ze względu na to, że stanowią one punkt wyjścia i elementarną podstawę jego obecnego i przyszłego rozwoju. Zmniejszenie tych zasobów oraz ich degradacja w wyniku działalności rolniczej narusza podstawową zasadę rozwoju zrównoważonego, tj. zasadę sprawiedliwości międzypokoleniowej. Zgodnie z tą zasadą gospodarowanie zasobami musi się odbywać w taki sposób, aby nie stanowiły one ograniczenia w zaspokajaniu potrzeb następných pokoleń [Łuczka-Bakuła 2007].

Zasada sprawiedliwości międzypokoleniowej w odniesieniu do środowiska przyrodniczego, której istotą jest zachowanie trwałości kapitału naturalnego, według Fiedora [2002] wymaga:

- zachowania niepogorszonej jakości środowiska dla przyszłych generacji,
- zabezpieczenia podstawowych zasobów surowców na potrzeby wzrostu gospodarczego w przyszłości.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest wynikiem modyfikacji WPR ukierunkowanej na podkreślanie współzależności zachodzących pomiędzy gospodarką, społeczeństwem a środowiskiem przyrodniczym, które stanowią integralne elementy warunkujące w jednakowym stopniu dobrobyt społeczny w długim okresie czasu. W tym wieloetapowym procesie zmian WPR szczególne znaczenie miały trzy reformy: reforma MacSharry'ego (1992 r.), Agenda 2000 (1999 r.) i nowa wspólna polityka rolna (WPR) wynikająca z Porozumienia Luksemburskiego (2003 r.). Wspólnym celem tych reform było wprowadzenie takich instrumentów, które by zachęcały bądź obliigowały producentów rolnych do podejmowania działań środowiskowych. Do takich instrumentów zaliczyć należy przede wszystkim: programy rolnośrodowiskowe, Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej (*Good Farming Practice*), zasadę *cross-compliance*. Instrumenty te zobowiązują rolnika do świadczenia usług środowiskowych i respektowania pewnego minimalnego katalogu środowi-

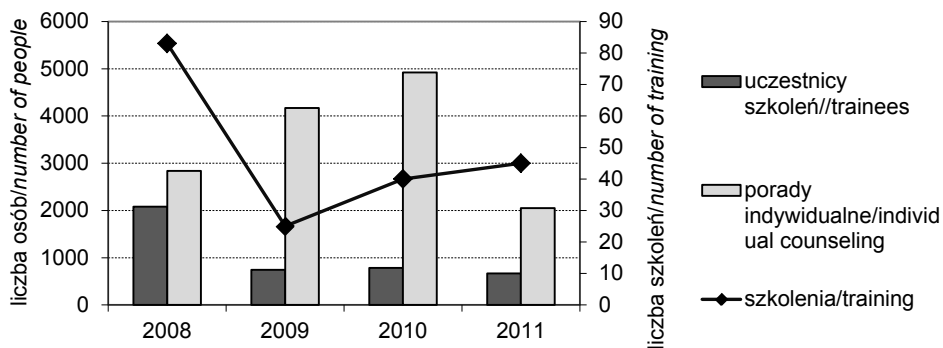
skowego, w zamian za otrzymywane płatności. Innym pozytywnym, chociaż pośrednim efektem oddziaływania tych instrumentów, jest ich wpływ na proces ekologizacji rolnictwa tradycyjnego oraz rozwój rolnictwa ekologicznego. Podstawowym wyróżnikiem rolnictwa ekologicznego jest dbałość o podnoszenie żyzności gleby, wysoką biologiczną jakość żywności przy jednoczesnym zrezygnowaniu ze stosowania środków powstałych w wyniku syntezy chemicznej, zarówno w nawożeniu, jak i ochronie roślin. Jest to naturalny i trwały system uprawy roślin i chowu zwierząt, przyjazny środowisku, o dużym stopniu samowystarczalności, akceptowany pod względem etycznym i estetycznym [Tyburski, Gaździcki 1992, Anderson 2008].

Analiza działalności upowszechnieniowej w zakresie ekologii i ochrony środowiska Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie

Działalność doradcza Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (MODR) w głównej mierze ukierunkowana jest na poprawę konkurencyjności polskiego sektora rolnego, poprawę warunków pracy i życia na polskiej wsi, podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich województwa mazowieckiego. MODR realizował w latach 2008-2011 również zadania z zakresu ekologii i ochrony środowiska. W obszarze ekologii znajdują się trzy główne działania, tj. rolnictwo ekologiczne, programy rolnośrodowiskowe i edukacja ekologiczna.

Rozwój rolnictwa ekologicznego następuje przez współpracę z właścicielami gospodarstw ekologicznych, doradztwo i szkolenia skierowane zarówno do rolników zainteresowanych przedstawieniem produkcji, jak również przedstawiających produkcję oraz posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego. Stąd tematyka szkoleń obejmowała zarówno podstawy z zakresu rolnictwa ekologicznego, jak i tematykę specjalistyczną, tj. sprzedaż i przetwórstwo ekologiczne, prawo, marketing lub wsparcie finansowe. Oprócz szkoleń popularnością cieszyły się porady indywidualne. W każdym roku odbywała się konferencja lub seminarium obejmujące przedstawianą problematykę. Liczbę osób zainteresowanych rozwojem rolnictwa ekologicznego przedstawiono na rysunku 1. Widoczna jest także stała tendencja wzrostowa liczby gospodarstw ekologicznych współpracujących z ośrodkiem, co przedstawiono na rysunku 2.

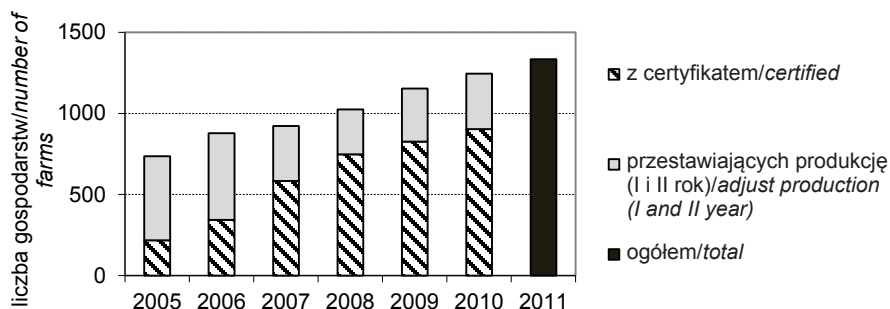
Promocja rolnictwa ekologicznego, mająca przyczynić się do rozwoju rynku żywności ekologicznej odbywa się przez krajowy „Konkurs na najlepsze gospodarstwo ekologiczne” organizowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Skierowany jest on do gospodarstw ekologicznych z certyfikatem. Ma charakter otwarty, przebiega w dwóch kategoriach: ekologia-środowisko oraz ekologiczne gospodarstwo towarowe. MODR w Warszawie realizuje wojewódzki etap tego

Rysunek 1. Liczba osób biorących udział w szkoleniach i poradach indywidualnych na tle liczby szkoleń dotyczących rolnictwa ekologicznego

Figure 1. The number of people participating in trainings and separate counseling against the number of eco-agricultural trainings

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Rysunek 2. Liczba gospodarstw ekologicznych współpracująca z Mazowieckim Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Warszawie w latach 2005-2011

Figure 2. The number of organic farms cooperating with MODR in Warsaw in the years 2005-2011

Źródło: opracowanie własne

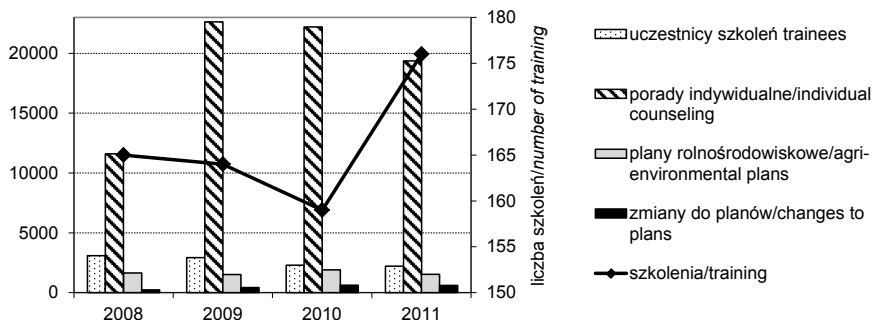
Source: own study

konkursu. Zwycięskie gospodarstwa zgłaszane są do etapu krajowego. W 2011 r. gospodarstwo z województwa mazowieckiego otrzymało 3. miejsce, a w 2009 r. wyróżnienie w kategorii ekologiczne gospodarstwo towarowe. Dodatkowo żywność ekologiczna jest promowana wśród konsumentów województwa mazowieckiego podczas imprez organizowanych przez MODR w Warszawie, takich jak: „Międzynarodowe Dni z Doradztwem” w Siedlcach, „Jesienny jarmark od pola do stołu” w Poświętnem, „Targi Ekologiczne” w Ostrołęce, „Targi Agroturystyczne” w Warszawie, „Piknik Ekologiczny” w Wołominie, „Światowy Dzień Ziemi” w Ostrołęce, „Giełda Rolnicza” w Płocku, „Wiosna na polu i w ogrodzie” w Siedlcach.

Wiele uwagi doradcy poświęcali zadaniom wynikającym z realizacji programów rolnośrodowiskowych. W pierwszym etapie realizacji tych programów, który przypadł na lata 2004-2006 objęto wsparciem 3088 uczestników. Drugi etap rozłożony na lata 2007-2013, realizowany od 1 marca 2008 r., obejmował kolejno: w 2008 r. – 5205 gospodarstw, w 2009 r. – 6610 gospodarstw, w 2010 r. – 6933 gospodarstwa i w 2011 r. – 6869 gospodarstw. W zakresie programów rolnośrodowiskowych MODR realizował działania promocyjno-informacyjne dotyczące nowego programu, przez wydawanie i rozpropagowanie ulotki informacyjnej dla rolników, publikację artykułów we własnym miesięczniku „Wieś Mazowiecka” oraz nagranie audycji dla Katolickiego Radia Podlasie. Działania skierowane do rolników związane z wdrażaniem programów rolnośrodowiskowych obejmowały: szkolenia z zakresu omawianej problematyki, porady indywidualne, sporządzanie nowych planów rolnośrodowiskowych i zmian do planów związanych z programowaniem z lat 2004-2006 i 2007-2013, a w dwóch ostatnich latach również 23 pokazy, w których uczestniczyło łącznie 220 osób. Liczbę osób uczestniczących w szkoleniach i poradach indywidualnych a także liczbę gospodarstw, dla których przygotowano plany działalności rolnośrodowiskowej i zmiany do planów przedstawiono na rysunku 3.

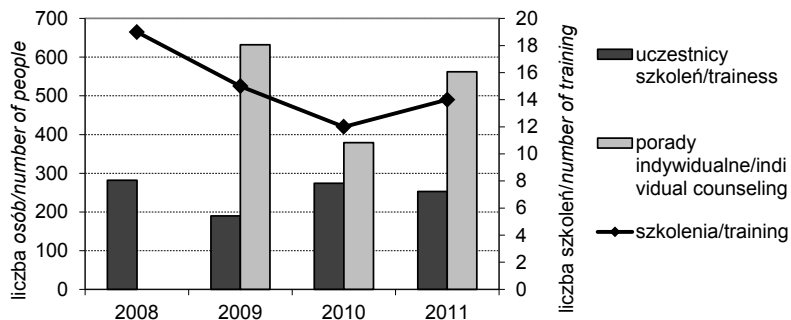
Działania z zakresu edukacji ekologicznej adresowane były do całej społeczności wiejskiej: rolników, uczniów szkół rolniczych, mieszkańców wsi – w celu pogłębienia ich świadomości ekologicznej. Realizowano konkursy, działania edukacyjne (szkolenia, warsztaty, seminaria) oraz prowadzono działalność wydawniczą. Na podkreślenie zasługuje także realizacja następujących programów: „Magiczne ogrody” (oferta szkoleniowa dla szkół z zakresu wpływu człowieka na środowisko naturalne i propagowanie ochrony naturalnych zasobów przyrodniczych), „Między Bugiem a Narwią” (szkolenia, warsztaty i wyjazdy), „Między Wisłą a Płonką” (rozwijanie wrażliwości ekologicznej lokalnej społeczności w partnerstwie z Zespołem Szkół w Czerwińsku), działania edukacyjne sieci „Natura 2000”, i rolnictwo ekologiczne oraz konkursy na poziomie gminy.

W obszarze ochrony środowiska MODR w Warszawie realizował główne dwa działania: ograniczenie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego i energetyka odnawialna. W zakresie ograniczeń zanieczyszczeń pochodzących z rolnictwa przełomowym był 2008 r. W pierwszym półroczu 2008 r.

Rysunek 3. Liczba osób biorących udział w szkoleniach, poradach indywidualnych, plany rolnośrodowiskowe i zmiany na tle liczby szkoleń z zakresu programów rolnośrodowiskowych
 Figure 3. The number of people participating in trainings and separate counseling, environmental management schemes and changes against the number of trainings regarding environmental management schemes

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Rysunek 4. Liczba osób biorących udział w szkoleniach i poradach indywidualnych na tle liczby szkoleń dotyczących ograniczenia zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego
 Figure 4. The number of people participating in trainings and separate counseling against the number of anti-pollution trainings

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

zakończono programy dla starych działań, uruchamiając w drugiej połowie nowy program na lata 2008-2012. Programem ograniczenia odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszarów szczególnie narażonych w gminie Korytnica oraz zlewni rzeki Sony objętych zostało 492 gospodarstwa. W ramach tego działania były prowadzone szkolenia, porady indywidualne, pomagano również przy wypełnianiu dokumentacji obowiązującej rolników, tj. kart dokumentacyjnych pól. Liczbę osób zainteresowanych tym obszarem przedstawiono na rysunku 4.

Propagowanie energetyki odnawialnej jest stosunkowo nowym zagadnieniem W MODR dopiero od 2009 r. w sprawozdaniach wykazano liczbę porad indywidualnych z tego zakresu. Liczba ta systematycznie rosła, w 2011 r. była już dwukrotnie większa niż w 2009 r. (w 2009 r. – 1585 porad, w 2010 r. – 2425 porad, a w 2011 r. – 3448 porad). Oprócz porad indywidualnych działaniami podejmowanymi w tym zakresie były konferencje (ich liczba wahała się w zależności od roku wynosząc od 1 do 3). Do kalendarza działań MODR weszło organizowanie corocznej konferencji w Poświętnym z zakresu energetyki odnawialnej. W omawianym obszarze organizowane były także pokazy, demonstracje oraz szkolenia.

Podsumowanie

MODR realizował zadania z zakresu ekologii i ochrony środowiska m.in. w następujących obszarach: doradztwa i działań oświatowych na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego, wspierania wdrażania programów rolnośrodowiskowych, edukacji ekologicznej skierowanej do mieszkańców obszarów wiejskich mającej na celu pogłębienie ich świadomości ekologicznej, popularyzacji ochrony środowiska przez doradztwo obejmujące ograniczanie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego oraz energetykę odnawialną, propagowania wiedzy i doradztwo w zakresie unijnego wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w ramach osi 1. Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności: rolnictwo ekologiczne oraz osi 2. Poprawa środowiska naturalnego obszarów wiejskich, PROW na lata 2007-2013.

Realizując zadania z zakresu ekologii i ochrony środowiska wykorzystywano formy oświatowe, czyli szkolenia, seminaria i konferencje oraz metody doradcze pokazy, konkursy, wyjazdy studyjne, demonstracje i imprezy okolicznościowe. Wymienione formy oświatowe i metody doradcze skierowane są zarówno do rolników, jak i mieszkańców obszarów wiejskich.

Analizując działania MODR, można stwierdzić, iż zależą one od zainteresowania nimi rolników i społeczności lokalnej. Przy nowych działaniach (np. energetyka odnawialna, nowe programy rolnośrodowiskowe) potrzebna była na początku akcja informacyjna, dopiero po niej następowało zainteresowanie tymi zagadnieniami wśród odbiorców. Przy działaniach znanych już rolnikom, takich jak rolnictwo ekologiczne, nasilenie następowało w momencie przemian. W 2010 r. było to przekazywanie rolnikom informacji o zmianach w unijnym i krajowym prawodawstwie rolnictwa ekologicznego.

Literatura

- Anderson J.R. 2008: *Agricultural Advisory Services*. Background Paper For The World Development Report, s. 7.
- Fiedor B. 2002: *Teoria trwałego rozwoju (ekorozwoju) jako krytyka neoklasycznej ekonomii środowiska i wzrostu gospodarczego*, [W:] B. Fiedor (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 233.
- Kobyłko G. (red.). 2007: *Proekologiczne zarządzanie przedsiębiorstwem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 93-94.
- Luczka-Bakuła W. 2007: *Rynek żywności ekologicznej*. PWE, Warszawa, s. 11.
- Parzonko A.J. 2008. *Formy i metody wykorzystywane w działalności doradczej*, [W:] A.J. Parzonko (red.), *Sposoby współpracy doradców z rolnikami zorganizowanymi w grupy producentów rolnych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 69-76.
- Sprawozdanie z działalności MODR w Warszawie za lata 2005-2011.*
- Tyburski J., Gaziński B. 1992: *Rolnictwo ekologiczne. Konfrontacja systemów rolniczych*, Wydawnictwo ATR Olsztyn, Olsztyn, s. 27-44.

Summary

The main goal of this paper was to analyze the actions of national agricultural advisory units in the area of disseminating ecology and environmental protection among the people in rural areas. The information used in this study comes from Mazovian Agricultural Advisory Centre (MODR) in Warsaw and has been received through interviews of its employees and analysis of reporting documents for years 2005-2011. The development of eco-friendly agriculture is achieved through cooperation with the owners of organic farms, counseling and training programs aimed at farmers switching or planning to switch their production as well as those possessing the organic farming certificate. The advisors contributed a great part of their attention to realization of the environmental management schemes. The educational activities have been aimed to the whole agricultural society: farmers, students of agricultural schools and inhabitants of rural areas to enhance their eco-awareness. In the field of environmental protection the MODR in Warsaw worked at two issues: limiting the pollution and renewable energy.

Adres do korespondencji
 dr inż. Anna Justyna Parzonko, dr inż. Anna Sieczko
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
 Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa
 ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
 tel. (22) 593 41 62, 593 41 57
 e-mail: anna_parzonko@sggw.pl; anna_sieczko@sggw.pl